

Omatoimikirjaston käytössännöt

*Omatoimikirjasto asiakkaan
osallisuuden ja aktiivisuuden
vahvistajana*

19.2.2019

OULU

| Kaupunginkirjasto

-
- § Omatoimikirjaston perustaminen ja etukäteisvalmistelut – luottamuksen rakentaminen
  - § Omatoimikirjaston käytösäännöt
  - § Ikärajat omatoimikirjastoissa

Esityksen sisältö

Kirjastoissa on yhä enemmän paineita aukioloaikojen laajentamiseen. Kuntalaiset ovat tottuneet siihen, että kaupoissa voi asioida iltaisin ja viikonloppuisin, miksei myös kirjastoissa?

Ongelma voi olla vaikeus jatkaa nykyisilläkin aukioloajoilla. Kirjastojen henkilöstö ikääntyy, eikä uutta henkilöstöä kenties saada palkattua eläköityvien tilalle.

Millä keinoin voidaan parantaa kirjastopalvelujen saatavuutta, jos resursseja ei lisätä?

Monet kunnat ovat ratkaisseet pulmat perustamalla omatoimikirjastoja.

Automatisoituminen on luonut mahdollisuuden parantaa tällä tapaa kirjastopalvelujen saatavuutta niin kuntien keskuksissa kuin reuna-alueilla > lisäarvo.

Miksi omatoimi-
kirjastoja?

Ennen omatoimikirjaston avaamista kannattaa miettiä mm. seuraavaa:

Miksi kirjasto haluaa aloittaa uuden tavan toimia? Onko kyseessä vain kustannussäästö vai halutaanko myös parantaa palvelua ja niiden saavutettavuutta lisäämällä aukioloaikaa? Suunnitellaanko kirjastoon samalla uutta toimintaa?

Onko kirjaston sijainti sellainen, että siellä voidaan toteuttaa omatoimikirjastoratkaisu?

Onko rakennuksessa muita käyttäjiä, joilla on erilaisia näkemyksiä asiasta?

Millainen kirjasto on pohjaratkaisultaan?

Millainen on alueen väestörakenne?

Kenelle omatoimikirjasto tarjotaan?

Hyväksyvätkö kunnan päättäjät ratkaisun?

Milloin kannattaa aloittaa omatoimikäyttö?

Hyvä omatoimikirjastoratkaisu edellyttää kunnollista suunnittelua.

Suunnittelu kannattaa tehdä monialaisena yhteistyönä niin, että mukana on ainakin seuraavat tahot:

- § kirjaston johto ja henkilökunta
- § rakennuksen muut toimijat
- § omatoimikirjastoratkaisun toimittaja
- § kunnan tietohallinnon edustajat
- § kiinteistöstä ja sen rakennustekniikasta vastaavat henkilöt
- § kunnan turvallisuusasiantuntijat
- § mahdollisesti myös arkkitehti

Onnistumisen keskeinen kriteeri on ratkaisun turvallisuus

- § asiakkaiden kannalta
- § kirjaston kannalta
- § kiinteistön ja koko kunnan kannalta

Omatoimikirjaston suunnittelu

Sisään pääsee vain tunnistauneita asiakkaita, ja heidän mukanaan tulleita henkilöitä.

Sisäänkäyntiin vaaditaan voimassa olevan kirjastokortin lisäksi henkilökohtainen PIN-koodi.

Asiakkaille kerrotaan syy, jos sisäänkirjautuminen estyy.

Kameravalvonnan toteutus.

Kulkemisen estäminen tiloihin, jonne asiakkailla ei ole tarvetta päästä.

Varauuskäyntien sijainti ja merkitseminen.

Paloturvallisuus, varoitimet ja sammutusvälineistö.

Tilassa on esillä puhelinnumerot toimijoille, joihin voi ottaa yhteyttä erilaisten häiriötilanteiden sattuessa ja joilta voi tarvittaessa pyytää apua (112, virastomestarit, vartijapalvelu, kiinteistöhuolto, kirjaston keskitetty asiakaspalvelu).

Asiakkaiden turvallisuus

Työhuoneiden lukitseminen, virkailijatiloihin pääsyn estäminen.

Kameroiden sijoittelu, kameroiden tallennuskapasiteetin varmistus, kameroiden fyysinen suojaus (kotelointi ja pistokkeiden suojaus)

- § omatoimikirjastojärjestelmän laitekaapin lukitseminen
- § omatoimikirjastolaitteiston sähkönsyötön turvaaminen ja tietokoneiden, näyttöjen ja lisälaitteiden vaijerointi

Oulussa tietokoneen käynnistäminen siirrettäviltä tallennusvälineiltä estetään ja koneen BIOS suojataan salasanalla.

Asiakastiloista pois tavarat, joita voitaisiin varastaa sekä asiakastietoja sisältävä aineisto.

Kassalaatikoiden tyhjennys ja auki jättäminen

- § alue- ja lähikirjastoissa ei vastaanoteta käteistä rahaa, ainoastaan maksukorttimaksuja.

Oulussa ei ole hälyportteja omatoimikirjastoissa.

Turvallisuus
kirjaston
kannalta

Rakennuksen kulunvalvonta- ja hälytysjärjestelmät ovat kunnossa.

Rakennuksen ovien lukitusjärjestelmästä on yhteys omatoimijärjestelmään.

Vartiointipalvelut toimivat.

Varmistus siitä, kuinka saadaan tieto auki jääneistä ovista.

Murtohälyttimet ovat toiminnassa.

Valaistus on automatisoitu.

Lämmityksen ja ilmastoinnin toiminta on varmistettu, tarvittaessa ilmastointilaitteiden ohjausyksikkö on koteloitu.

Pääsy kaupungin tietoverkkoihin on estetty, asiakastiloissa olevat kytkennät on suojattu.

Tyhjät verkkopistokkeet jätetään kytkemättä.

Turvallisuus
kiinteistön
kannalta

Omatoimikirjastot ovat asiakkaiden käytettävissä vuoden jokaisena päivänä klo 7-21, yhteensä 98 tuntia viikossa / yksikkö.

Kaikissa omatoimikirjastoissa on tarjolla asiakaspalveluaikoja 26-35 tuntia viikossa. Asiakaspalveluaikoja saatetaan rajoittaa pienimmissä yksiköissä esim. koulujen loma-aikoina.

Aluksi aukioloajat noudattivat pääkirjaston aukioloa niin, että asiakkailla oli aina mahdollisuus olla yhteydessä henkilökuntaan mutta kokemusten perusteella aukioloja laajennettiin yli pääkirjaston aikojen.

Omatoimipalvelun käyttöönoton myötä ko. kirjastojen aukiolotunnit kasvoivat jopa yli 100 %.

Omatoimikirjas- tojen aukioloajat Oulussa

Suurin osa Oulun omatoimikirjastoista on pienehköjä, koulujen yhteydessä sijaitsevia kirjastoja kuten Jääli, Kello, Pateniemi, Puolivälinkangas.

Kouluissa ei ole useinkaan iltaisin muuta toimintaa eikä esim. virastomestareita. Liikuntapalvelut toimivat kouluilla omatoimikäyttöisesti myös mutta eri järjestelmällä.

Ylikiimingin kirjasto ja tuleva Yli-lin kirjasto sijaitsevat pidemmän välimatkan päässä muista kirjastopalveluista. Molemmista on lähinnä olevaan seuraavaan yksikköön 25 km.

Kastellin, Kaukovainion ja Ritaharjun kirjastot toimivat monitoimitalossa.

Maikkulan kirjasto toimii kauppakeskuksessa, Rajakylän kirjasto samassa kiinteistössä hoivakodin kanssa.

Tuiran kirjasto on kivijalkakirjasto kerrostalon alakerrassa.

Millaisia ovat
omatoimikirjastot
Oulussa?

Omatoimi- kirjautumiset 2014-2018

	Pateniemi	Puolivälin -kangas	Kastelli	Maikkula	Ritaharju	Kello	Tuira	Ylikiiminki	Jääli	Kaukovainio	Rajakylä	Yhteensä
2014	856	946	230									2032
2015	2082	2867	1360	337								6646
2016	3864	4715	2356	4670	4751	1080						21 436
2017	6063	7559	2798	7220	8091	3031	6215	1663	328	168		43 136
2018	7737	8170	3212	9356	10 592	3653	10 672	4157	3092	8315	1655	70 611
keskiarvo /vko 2018	149	157	68	180	204	70	205	80	59	160	79	

Asiakkaat tunnistautuvat kirjaston ovella kirjastokortin viivakoodilla ja verkko-kirjaston PIN-koodilla.

Sisäpuolella on kamera, joka kuvaa tulijat.

Asiakkaista ei ole erillistä käyttäjärekisteriä.

Asiakkaiden kanssa ei tehdä erillisiä sopimuksia.

Käyttäjät sitoutuvat noudattamaan omatoimikirjaston käyttösääntöjä.

Omatoimikirjastoon kirjautuvat ovat vastuussa kanssaan tulleiden henkilöiden käyttäytymisestä.

Omatoimi-
kirjastoon
pääsy

KIRJASTON OMATOIMIKÄYTTÖ

Omatoimikirjastossa asiakkaat voivat käydä myös tavallisten aukioloaikojen ulkopuolella. Alle 16-vuotias saa käyttöoikeuden huoltajan suostumuksella.

Omatoimikirjaston asiakkaat ovat velvollisia korvaamaan aiheuttamansa vahingot sekä myös seurassaan sisään tulleiden henkilöiden aiheuttamat vahingot. Huoltaja vastaa alle 16-vuotiaan omatoimikirjaston käytöstä.

Väärinkäytöstä ja kirjaston käyttösääntöjen rikkomisesta seuraa omatoimikäyttöoikeuden menetys.

ALLE 16-VUOTIAAN OMATOIMIKIRJASTON KÄYTTÖ

Alle 16-vuotiaat lapset ja nuoret pääsevät kirjautumaan omatoimikirjastoihin omalla kirjastokortillaan, mikäli kirjaston asiakasrekisteriin merkitty huoltaja tai takaaja antaa siihen luvan. Huoltajan on käytävä kirjastossa henkilökohtaisesti ja todistettava henkilöllisyytensä.

Omatoimikirjastossa asiakkaat voivat käydä myös asiakaspalveluaikojen ulkopuolella. Omatoimikirjastoon kirjaudutaan kirjastokortilla sekä henkilökohtaisella salanumerolla. Alle 16-vuotiaan huoltaja on vastuussa lapsen kirjastokortilla tapahtuvasta omatoimikirjaston käytöstä.

Kirjautuessa tunnistaudutaan omatoimikirjastoon henkilökohtaisesti. Tuntemattomia ei saa päästää samalla oven avauksella sisään. Huoltaja vastaa myös lapsen mukana sisään tulleiden henkilöiden aiheuttamista vahingoista.

Omatoimiaikaan kirjastossa ei ole paikalla kirjasto henkilökuntaa valvomassa ja opastamassa kirjaston käytössä. Omatoimikirjastossavoi olla myös muita asiakkaita.

Omatoimikirjastotilassa on valvontakamera. Kirjastolla on käytössä vartijapalvelu.

Kirjastokortin katoamisesta ja osoitteen tai nimen muutoksesta on ilmoitettava viiveettä johonkin OUTI-kirjastoon. Omatoimikirjastoihin ei pääse sisään kadonneeksi ilmoitetulla kirjastokortilla.

Omatoimikirjaston käyttösäännöt Oulussa

Omatoimikirjastoissa oli alussa 18 vuoden ikäraja mutta pian se laskettiin 16 vuoteen.

Ikärajojen käytön perusteluna on ollut kirjaston turvallisuus lapsille, ei pelko lasten tai nuorten aiheuttamista sotkuista tai häiriköinnistä.

Kesäkuussa 2017 käytäntöä muutettiin niin, että omatoimikirjaston käyttöoikeutta säädetään kirjastojärjestelmän kautta. Tällä hetkellä järjestelmän mukaan 2 418 nuorella ei ole kiellettynä omatoimikirjaston käyttö.

Vanhemmat voivat antaa alle 16-vuotiaille lapsilleen luvan kirjaston omatoimikäyttöön. Lupa annetaan henkilökohtaisesti kirjastossa, jolloin samalla selvitetään vanhempien kanssa suullisesti omatoimikäytön vastuu- ja turvallisuuskysymykset.

Omatoimikäyttö voidaan estää, jos asiakas on toiminut kirjaston käyttösääntöjen vastaisesti.

Lainauskielto tai velkasaldo eivät estä omatoimikirjaston käyttöä.

Yhteisöasiakaskortilla ei voi kirjautua omatoimikirjastoon.

Kuka voi käyttää omatoimikirjastoa?

Kirjastoista tulee rauhattomia ja siivottomia

- § kirjastoihin ei ole tullut levottomia asiakkaita
- § pussikaljaporukoita ei ole näkynyt
- § nuoriso ei ole alkanut kokoontua iltaisin kirjastoissa
- § hiljaisuus synnyttää hiljaisuutta ja siisteys siisteyttä – asiakkaat arvostavat omaa ja toistensa rauhaa ja siistiä tilaa

Kirjastosta varastetaan laitteita tai aineistoja, kun ei ole henkilökuntaa paikalla

- § ei ole havaittu varastelun tai tihutöiden lisääntymistä (tiedossa yksi varkaustapaus, josta annettu määräaikainen omatoimen käyttökielto ja rikosilmoitus tehty)
- § kameravalvonta on tehokasta ja ennalta ehkäisevää

Omatoimikirjastoihin liittyneitä pelkoja - ja kuinkas sitten kävikään?

Omatoimiratkaisut mahdollistavat uusia yhteistyökuvioita esim. silloin, kun kirjastotiloja voidaan tarjota muiden toimijoiden käyttöön normaalien aukioloaikojen ulkopuolella.

Kirjasto voi omatoimiratkaisuillaan tukea ja vahvistaa asiakkaiden osallisuutta ja aktiivisuutta sekä lisätä alueen asukkaiden viihtyisyyttä ja palvelujen saavutettavuutta. Omatoimiratkaisuillaan kirjasto osoittaa myös luottamusta asiakkaita kohtaan.

Olennaista on tarjota etenkin kauempana kulttuuripalveluista asuville mahdollisuus käyttää kirjastoa myös iltaisin ja viikonloppuisin > mahdollistetaan tasavertaiset palvelut.

Omatoimikirjastot pitävät kirjastojen ympäristön elävänä ja turvallisena. Oulussa on todettu, että niissä kouluissa, joissa toimii omatoimikirjasto, häiriöt ja ilkivalta ovat vähentyneet – koko yhteisö valvoo.

Tavoitteena ei pidä olla vain kustannusten alentaminen. Omatoimikirjastot ovat joka tapauksessa hyvin kustannustehokkaita: omatoimisuuden myötä tilojen käyttöaste kasvaa, jolloin tilojen laskennalliset kustannukset alenevat.

Yhteistoimintaa ja yhteisöllisyyttä

Yhdenvertaisuusvaltuutettu Jussi Aaltosen Yhdenvertaisuusblogi
31.1.2019: Kirjastojen alaikärajat: ryhmää ei voi rangaista

- § Mitään tiettyä ryhmää ei voi lähteä sulkemaan ulos tilasta, voi koskea vain yksittäistä asiakasta
- § Ei voida jaotella kirjastonkäyttäjiä kiellettyjen syrjintäperusteiden, kuten iän, alkuperän, terveydentilan tai vammaisuuden perusteella.
- § Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle sivistykselliset oikeudet, myös kirjastopalvelujen.
- § Kirjastolla viranomaisena on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta kaikessa toiminnassaan.
- § Yhdenvertaisuuslaki kieltää ikäsyrjinnän; jos on tarvetta sanktioille, täytyy valita keino, joka rajoittaa mahdollisimman vähän yhdenvertaista kohtelua.

Ikärajat
omatoimi-
kirjastoissa

Voiko asiakkaiden pääsyä omatoimikirjastoon rajata asiakkaan iän mukaan?

Omatoimikirjastot: kaikille avoimet, kaikilta käyttösitoumukset vai jotain siltä väliltä?

Onko kirjautumisilla ja sitoumuksilla kuitenkin merkitystä vahingonkorvaustilanteissa, jos aiheuttajaa ei pystytä henkilöimään?

Omatoimikirjaston käytösäännöt kiinnostavat etenkin lasten osalta: lupa vanhemmilta, lupa suullisesti/paperilla?

Onko ok antaa käyttökielto, jos päästää kaverin sisään kirjautuessaan?

Voiko omatoimikirjaston käyttöön asettaa "ehtoja" esim. niin, että alle 15-vuotiaat voivat saada luvan omatoimikirjaston käyttöön vain huoltajan tai takaajan erillisellä suostumuksella?

Kysymyksiä
omatoimi-
kirjastoista

Kiitokset!

Minna Männikkö
minna.mannikko@ouka.fi

OULU | Kaupunginkirjasto

www.ouka.fi/kirjasto